

Гісторыя беларускай лексікаграфічнай крытыкі канца XIX – першай паловы XX ст.

В.Ю. Габрусевіч, V курс

Навуковы кіраўнік – Д.В. Дзятко, канд. філал. навук, дац.

У сучаснай лексікаграфіі з дапамогай крытычных матэрыялаў адбываецца карэкціроўка, сістэматызацыя метадаў і спосабаў падрыхтоўкі, выдання таго ці іншага слоўніка. У межах лексікаграфічнай крытыкі развіваюцца два ўзаемазвязаныя напрамкі: а) вывучэнне асаблівасцей канкрэтных слоўнікаў і б) даследаванне формаў і спосабаў лексікаграфічнай інтэрпрэтацыі моўнага матэрыялу [1, с. 30].

У дадзеным артыкуле зроблены агляд выяўленых рэцэнзій. Сістэматызацыя крытычных матэрыялаў, створаных на слоўнікавыя працы ў адзначаны час, праводзілася з мэтай выяўлення стану развіцця лексікаграфічнай крытыкі канца XIX – першай паловы XX ст. Дасягненні тагачаснай слоўнікавай крытыкі маюць выключную навукова-практычную вартасць для вырашэння некаторых праблем сучаснай металексікаграфіі.

Першай спробай крытычнага агляду лексікаграфічнага выдання канца XIX ст. можна лічыць рэцэнзію (1876) М.П. Барсава на працу М.І. Гарбачэўскага “Словарь древнего актового языка Северо-Западного края и Царства Польского” (1874). У крытычным матэрыяле быў зроблены шматаспектны аналіз гістарычнага слоўніка.

“Лексікаграфічная крытыка як навуковы кірунак сфарміравалася на Беларусі ў 1920-я гг. і была дээрмінавана не толькі неабходнасцю ацаніць адпаведнасць канкрэтных метадаў і прынцыпаў стварэння слоўнікаў тым задачам, якія стаялі перад тагачаснай лексікаграфіяй, але і патрэбай праанансаваць з’яўленне новых выданняў” [1, с. 31].

Аднымі з першых (выяўленых нам) рэцэнзій на лексікаграфічнае выданне пачатку XX ст. сталі публікацыі Я. Станкевіча і А-ча (верагодна, гэта А.В. Ярушэвіч) прысвечаныя разгляду “Руска-беларускага слоўніка” братаў М.І. і Г.І. Гарэцкіх, а таксама рэцэнзія М.Я. Байкова на “Лексыкон беларускай мовы ў нямецкай апрацоўцы”. У пералічаных працах былі адзначаны асноўныя недахопы перакладных лексікаграфічных выданняў.

Шэраг крытычных публікацый у перыядычным друку 1920-х гг. быў прысвечаны падрабязнаму аналізу выданняў, надрукаваных у серыі “Беларуская навуковая тэрміналогія” (рэцэнзіі А.А. Смоліча, М.Я. Байкова, А.Ю. Лёсіка, І.К. Бялькевіча, Л.А. Акіншэвіча). “Агульнай праблемай тэрміналагічных слоўнікаў 1920-х гг. прызнаецца непаслядоўнасць або поўная адсутнасць націскаў, недакладнасць пры перакладзе спецыяльных найменняў на беларускую мову, значная колькасць неапраўданых неалагізмаў, русізмаў, паланізмаў, інтэрнацыяналізмаў” [1, с. 31].

Асобныя рэцэнзіі 1920-х гг. прысвечаны разгляду “Маскоўска-беларускага слоўніка” (выданне 2-е, з папраўкамі і дадаткамі) братаў М.І. і Г.І. Гарэцкіх,

“Невялічкага беларуска-маскоўскага слоўніка” М.І. Гарэцкага рэцэнзентам М.Я. Байковым; “Беларуска-польска-расейска-лацінскага батанічнага слоўніка” З. Верас рэцэнзентам Я. Станкевічам; “Практычнага расійска-беларускага слоўніка” М.Я. Байкова і М.І. Гарэцкага рэцэнзентамі М.А. Грамыкам, Сачуном, Мовазнаўцам, Л.М. Цвятковым, П.А. Бузуком; “Беларуска-расійскага слоўніка” М.Я. Байкова і С.М. Некрашэвіча рэцэнзентамі Л.М. Цвятковым, Я.Ю.Лёсікам, Мовазнаўцам; “Расійска-крыўскага (беларускага) слоўніка” В.Ю. Ластоўскага рэцэнзентам С.М. Некрашэвічам; “Практычнага беларускага вайсковага слоўніка” Вайсковай Камісіі пры Інстытуце Беларускае Культуры рэцэнзентам Л.М. Цвятковым; “Расійска-беларускага слоўніка. Русско-белорусского словаря” С.М. Некрашэвіча і М.Я. Байкова рэцэнзентамі Л.М. Цвятковым, Р. Горбахам; “Руска-беларускага слоўніка” А. Александровіча рэцэнзентамі А. Турэцкім, Перакладчыкам.

У названых крытычных матэрыялах найперш былі адзначаны наступныя праблемныя пытанні: пропускі найважнейшых уласнабеларускіх лексем; уключэнне маларазумелых слоў; наяўнасць палалізмаў і русізмаў; памылковыя пераклады, правапіс і інш.

Сярод выяўленых лексікаграфічных рэцэнзій значная колькасць прысвечана аналізу дыялектных слоўнікаў. Варта ўгадаць працы: Л.М. Цвяткова, Мовазнаўцы, Я.Ф. Карскага, рэцэнзента пад крыптанімам І.К. на “Віцебскі краёвы слоўнік” М.І. Каспяровіча; П.А. Бузук, М.І. Каспяровіча на “Краёвы слоўнік Чэрвеншчыны” М.В. Шатэрніка. У пералічаных матэрыялах былі адзначаны асноўныя недахопы і станоўчыя аспекты створаных лексікаграфічных выданняў. “Найбольш істотнай асаблівасцю крытычных работ, апублікаваных у 1920-я гг., з’яўляецца суб’ектыўнасць інтэрпрэтацыі і асобны падыход пры ацэньванні выдадзеных лексікаграфічных прац. Разам з тым, наяўнасць дыскусійнага кампаненту ў агульным працэсе станаўлення лінгвістычнай навукі спрыяла стабілізацыі прынцыпаў і прыёмаў лексікаграфічнай дзейнасці і садзейнічала павышэнню якасці слоўнікаў” [1, с. 32].

З 1930-х гадоў да 1950-х гг. назіраецца зніжэнне актыўнасці рэцэнзентаў па напісанні крытычных матэрыялаў на выдадзеныя слоўнікі, што абумоўлена агульнай грамадска-палітычнай сітуацыяй у краіне.

Такім чынам, аналіз лексікаграфічнай крытычнай спадчыны дазволіў зрабіць наступныя вывады: а) з’яўленне крытычных матэрыялаў на слоўнікавыя працы было абумоўлена дзейнасцю слоўнікавых камісій Інбелкульта, якія займаліся падрыхтоўкай і выданнем перакладных, дыялектных і іншых тыпаў лексіконаў; б) актыўная праца мовазнаўцаў і лексікографаў па напісанні крытычных артыкулаў выявіла галоўныя дасягненні і недахопы тэорыі лексікаграфіі; в) перыяд канца XIX – першай паловы XX ст. можна лічыць этапам зараджэння новай галіны метатэорыі лексікаграфіі – слоўнікавай крытыкі.

Літаратура

1. Шахоўская, С.У. Беларуская анамастычная лексікаграфія: фарміраванне, сучасны стан, вектары развіцця / С.У. Шахоўская. – Мінск: Красная звезда, 2012. – 258 с.

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ